

godt empirisk. Det er forfriskende at forskeren ikke faller for fristelsen å gi forenkla bilder, men gjennomgående serverer et nyansert innblikk i et utfordrende tema. Med denne studien har han gitt et verdifullt bidrag både til forskningsfeltet og praksisfeltet. Han har identifisert en rekke problemer ved dagens system og gir både konkrete eksempler og anslag til løsninger. I tillegg til å være teoretisk interessant kan avhandlingen derfor bli et verktøy til å forbedre helsevesenets håndtering av voldtatte menn. Jeg håper den blir tatt i bruk.

Rannveig Svendby, Oslo

Johan Herbertsson: *Rättegångsgudstjänsten i Sverige. Reglering och förändring 1684–1989*. Universus Academic Press, Malmö 2016. 254 s. ISBN 978-91-87439-30-8.

Johan Herbertsson har framlagt en doktorsavhandling i kyrkohistoria vid Lunds universitet. Temat är tingspredikans eller med en senere benämning rättegångsgudstjänstens historia i Sverige. Tingspredikans uppkomst dateras till en förordning i ett kungligt brev som Karl XI utfärdade 1684 för Västmanland och 1685 för hela Sverige inklusive Finland. Gudstjänsterna som skulle hållas, skulle äga rum i sockenkyrkor som låg i närheten av tingsplatser. Tingspredikan blev definitivt reglerad i 1686 års kyrkolag. Detta var under det teokratiska enväldets tid då kungen agerade på gudomligt uppdrag. Detta klargjordes i den lutherska hustavlan, som innehåller en hierarkisk indelning av överhet och undersåtar. Även 1734 års lag föreskrev tingspredikan i rättegångsbalken. Förordningen om tingspredikan upphävdes först 1989. Därför sätter författaren avhandlingens främre gräns vid detta år. I praxis har dock rättegångsgudstjänster fortsatt in på 2000-talet. År 2002 förekom de vid 87,5 % av landets domstolar, men 2009 hade siffran sjunkit till 50,8%.

Avhandlingens syfte är att undersöka introduktionen av denna gudstjänstform, vad som motiverade den och hur den utformades litur-

giskt fram till 1989. Källorna i avhandlingen, som huvudsakligen är tryckta, utgörs av lagar, förordningar, kyrkohandböcker, psalmböcker och Luthers Lilla katekes med hustavlan. Av otryckt material märks Karl XI:s båda brev och några predikningar från sent 1700-tal och framåt. Dessa kan ge svar på prästernas teologiska förståelse och hur de anknöt till det samtida samhället. Här finns en förändringspotential.

Författaren företar en noggrann historisk undersökning av relationerna mellan ting och kyrka alltifrån medeltida landskapslagar och landslagar över reformationen till 1600-talet. Han finner dock inga tidigare belägg för tingspredikan än förordningen i det kungliga brevet 1684. 1693 års kyrkohandbok innehåller omfattande textförslag till tingspredikan med betoning på Gamla testamentet och de apokryfiska böckerna men saknar liturgiskt ritual. Det kom först i 1811 års kyrkohandbok och upphörde i och med 1986 års kyrkohandbok. Mellan 1693 och 1811 rådde det i praxis liturgisk frihet och mångfald. Författaren analyserar innehållet i de böner som finns i kyrkohandböckerna fram till 1942 års handbok. 1695 års psalmbok har förslag på fjorton psalmer att användas vid tingspredikan. Sådana psalmer fanns också i de följande psalmböckerna år 1819 och 1937 men upphörde i och med 1986 års psalmbok.

Det kungliga brevet 1684 anger att syftet med tingspredikan avser allmogens uppträdande vid ting och att detta hör samman med gudsrelationen och evigheten. Det själavårdande syftet i teokratisk anda är uppenbart. Kungen hade ansvar inte bara för allmogens timliga välgång utan även för dess eviga väl. Då gällde det att den inte var vårdslös med vittnesmål eller edsavläggelse. Det var viktigt att undvika att begå mened inför domstol och därmed riskera en salig evighet. I det följande kungliga brevet 1685 tillkom tanken på framgång och välsignelse för tinget. Detta inskräptes i 1686 års kyrkolag.

I det sista huvudkapitlet analyserar författaren innehållet i tre rättegångspredikningar. De hölls av Henric Schartau 1794 och 1824 i Lund, av den schartauinfluerade prästen Johan Henrik Hägglund 1889 i Malmö och av biskop Bo Giertz 1964 i Göteborg. Författaren vill belysa

predikanernas teologiska helhetsförståelse och i vilken grad de anknöt till sin samtid. Gemensamt för alla tre är att de är påverkade av pietismen och i linje därmed har valt nytestamentliga bibelord hämtade ur Paulus brev. Schartau och Giertz är mest lika varandra genom betoningen av att rättens grund finns i den naturliga lagen oberoende av Bibeln. Hägglund däremot är strikt bunden vid Bibelns bokstav och en teokratisk uppfattning av överheten som strider mot tidsandan vid 1800-talets slut.

I slutet av avhandlingen har författaren låtit trycka ett stort antal bilagor (s. 169–240, tillsammans 72 sidor). Läsaren kan alltså själv ta

del av en stor del av det källmaterial som författaren använder sig av. Bilaga 1 avser utdrag ur kyrkohandböcker från 1693 till 1942. Bilaga 2 återger de tre analyserade tingspredikningarna av Schartau, Hägglund och Giertz. Bilaga 3 innehåller utdrag ur tre psalmböcker från 1695 till 1937.

Författarens språk är lättillgängligt. Framställningen är pedagogisk med en tendens till övertydlighet i form av väl många upprepningar. Denna avhandling som är systematiskt genomförd bör intressera en kyrkohistoriskt, liturgihistoriskt och rättshistoriskt inriktad läsekrets.

Anders Gustavsson, Oslo universitet/Henån